

Инсонни олам гултожи деб улуегаган ҳазрат Навоийнинг бутун ҳәёти, бутун ижоди замирода эзгулик,adolat, naфосат каби юксак туйгулар дунёни обод ва мунашвар қиласи, башариятни маънавий ҳалокатдан қутқаради, деган қатъий шонч мужассам.

Ислом КАРИМОВ

«Адл айлаки...»

Айни вақтда демократик хуқуқий давлат ва кучли фуқароли жамияти барпо этиш йилидан боскичмаскин, қатъий ҳамда изчил одимламоқдамиш. Ҳар биримиз бу эзгу янгилиш жараёнларининг кайсидир жиҳатдан бевосита иштирокилари хисобланамиз.

Шундай экан, шоирлар сultonни, буюк мутафаккир Алишер Навоийнинг "адолат", "адл" тушунчалари ҳақида, демакки, "хуқуқий давлат", "адолатли жамият", "фуқаронинг хуқуқ ва бурчлари" хусусидаги фикр-мулоҳазаларига теран разм солсак, фойдадан холи бўлмас. Унинг асарларини мутолаа килиши аносиди, фикрӣ атамалар улуг томонидан мутолаа килиши аносиди, фикрӣ атамалар улуг томонидан жуда кенг маъноларда, айни вактда, нюхоятда аник ва жуда нуктадонлик билан кўлланилганини кўриш мумкин.

Масалан, Навоий "адл" сўзини адолат, одиллик, ҳақлилик, тўғрилик, ҳаққонийлик, инсоф тушунчаларини англатиш учун ишлатса, ўз навбатида, "адолат" сўзини ҳаққоният, шафқатлилик, одиллик маъноларида кўллаган. Фикримизча, ушбу тушунчалар буғунги кунда адолат ва юксак инсонларвирлар негизида тубдан ислоҳ этилаётган мамлакатимиз суд-хуқуқ тизими фаoliyatining асосий мазмун-моҳияти билан, том музона, ўйнган ва ҳамоҳан эзгу тамоилилларид!

Президентимизнинг шундун сўзлари бор: "Вижондо уйғоқ одам ён-атрофида бўлаётган воқеаларга, ёрдам ва кўмакка мухтоҳ инсонларнинг муммаликлига, адолатнинг топталишига бефарқ қарор олмайди".

Алишер Навоийнинг кўйдаги руబойини ўқиб, бундан қаріб олти юз йил иллари буюк бобокалонимиз хам айни шундай фикр ортиганига чидай олмайди".

Алишер Навоий иходида адл, адолат, одил сўзлари кўлланилмаган холда, бу тушунчаларини моҳияти яқол очиб берилган мисралар хам кўп. Жумладан, улуг бобокалонимиз шундай ҳикмат яйтган:

Адл айлаки, ул ҳалқ ҳәёти бўлмиши, Ҳуш ул киши ким, адл сифоти бўлмиши, Ҳам мулк била адл эж хоти бўлмиши, Ҳам адла мулк саботи бўлмиши.

Бирораким, бирордан етди офтот, Ҳамонким қатигроқдор мукофот.

Мазмуни: Бирорга зарар етказган (адолатсизлик кўлангани) киши у кишидан (яъни, адолатсизлик жаҳр етказган одамдан) хам кўра қаттироқ зарар кўради.

Навоий ҳазратларининг ҳозирги ворислари — олис мозийдан салкам олти аср беррида туриб бой тарихимиз, саодати бугунимиз ва ёрук келажамиш суруридан бахраманд яшаётган. Истиклол даври авлоди таъбири билан айтганда, хуқуқий давлатнинг асосий белгиси — барча фуқароларнинг конун олдидаги тенглиги, Конституция ва қонунларнинг устунлиги таъминланшидадир. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 14-модда-сида белgilan-ganidek, "Давлат ўз фаoliyatinini инson va hamjamiyat farovonligini kўzlab, ixtimoiy adolat va қonunlik printiplari aсосida amalga oshiradi".

Акмал САЙДОВ, юридик фанлар доктори, профессор.

Мазмуни: мамлакатда адолат ўрнатмоқи бўлган киши ҳалқнинг душманга карши мудофаат куролини куҷайтираси.

Шу ўринда давлатимиз раҳбарининг "Инсон табииятни ноҳақ, зулмини кабул килмайди", деган фикрни эслаг, бу хикматнинг асл моҳияти янада яққол на-моён бўлади, деб ўйлаймиз.

Алишер Навоийнинг "Ха-зойин ул-маоний" асарида, бошқа асарларидаги каби, "адл" сўзи ишлатилган мисралар кўп. Мана, шулардан бири:

Мулку кишишар элига дод айла, Адл ила иккисини обод айла.

Бу мисралар мазмунини Ўртошимиш сўзлари билан мутхасар талқин этадиган бўлсан, "Ҳалқ очликка, йўқчиликка, ҳамма нарсага чидаши мумкин, аммо

Улуг мутафаккир Моварооннахрнинг маркази бўлмиш Самарқандни "Самарқанди фирдавсмонанд" деб атайди. Унинг тасавvuрида Самарқанд жаннатномонад, атрофидаги ариклар ҳам жаннатномонад ариклар. Руди Кўҳак (Зарафшон дарёсининг) суви асан билан тенгидир. Бу сув беморни даволайди. Ундан бутун Самарқанд водиси баҳраманд бўлади. Ҳудуддаги Кўҳак (Чўпонота тепалиги) ҳаҳон ҳазинасининг тилсимотидир. Ундаги ҳатто "ушоқ тошлар" ҳам "лаълу инху" билан тенгидир, ўт-йулларни ям-яшияни рангли мовий осмонни эслатади.

Руби маскуннинг сайқали, дея таърифлан-мish азим шаҳар Самарқанд тархиимида ўтган кўпигина мутафаккирлар тақдирда ёрқин из колдирган. Қадимул айёmdан, миљоддан аввали VIII асрлардан ўн бу мукаддас юртдан илим ва маърифатпарварларнинг, устозу имтлабларнинг қадамлари узилгани йўқ. Шеърият мулкининг соҳибқири-

ни Амир Низомиддин Алишер Навоийни ҳам ҳәётининг ёнг маъбулиятли давларидаги шаҳар меҳр билан ўз багрига олган эди. Бунинг натижаси сифатида эса Самарқанд бир умр шоир қалбida нодир инжидек таассурот қолдирди, дилбар инсонларининг сиймоси эса ширин хотира бўлиб муҳрланди.

Фараҳли дамлар таассуроти

Машҳадда эди. Аммо Навоий Самарқандни танлади. Чунки бу ерда ақмолга етган, қаламининг шуҳрати кенг ёйилган ёш шоирни меҳриг ёнгига ташриф турган ироғон даргаси, муршиди комил Ҳожа Убайдуллоҳ Ахори Вали бор эди.

Шоирнинг зулкофиятайн санъати билан дарҳ этилган, ўткір фахм-фаросати билан "саромади замона" саналган дўсти Мирзобек хотириасига ёзилган

Кўзул не бало қаро бўлубтур,
Ким эконга қаро бало бўлубтур

деб бошланувчи газали хам Самарқанддаги иходиёти на-

муналаридан биридир. У дўсти қалами натижаси бўлган мазкур матлаъни унинг хотириасини абдийлаштириш учун тўлиқ газал холига келтирганларига аниқлик киришиларни, бу ердаги қадамжолари харитаси хусусида ўйлаб кўмоклари лозим кўринади. Шоир қалбидаги омсон жисмлари, сайёralар билан боғлик чукур илмий мулод-ҳазалар кўзга ташланади. Бу унинг Мирзо Улугбек расадхонасида олган таълими самаралари эмасми? Шоир асарларида киммата бошларга ташланади, жавохирлар ҳақида ҳам тераң илмий тушунчалар, ташбехлар, бадий лавҳалар учрайди. Бу бөвосита Навоийнинг бирор жав-

юритмоклари, унинг мактуботи (ёёшишмалари)даги Самарқанд билан боғлик тафсилотларга аниқлик киришиларни, бу ердаги қадамжолари харитаси хусусида ўйлаб кўмоклари лозим кўринади. Шоир қалбидаги омсон жисмлари, сайёralар билан боғлик чукур илмий мулод-ҳазалар кўзга ташланади. Бу унинг Мирзо Улугбек расадхонасида олган таълими самаралари эмасми? Шоир асарларида киммата бошларга ташланади, жавохирлар ҳақида ҳам тераң илмий тушунчалар, ташбехлар, бадий лавҳалар учрайди. Бу бөвосита Навоийнинг бирор жав-

ҳаршунос устози ҳам бўлғандир, деган тасаввур уйғотади.

Самарқанд ҳам башарнинг покиза фарзанди Алишер Навоийни навқирон йигитлигига қанчалик катта меҳр билан ўз багрига олган бўлса, унга, унинг халқпавар иходига бўқий илкос ва садоқат кўрсатиб келмоқда. Чунончи, кадимий маърифат бешиги, кариб тўрт юз йишлик мустаҳкам пойдеворга эга бўйлан Самарқанд давлат университетига мутафаккир номи берилган. Унинг энг кичик талабасидан тортиб, забардаст олимларига қадар Ҳазрат Навоий номини эхтиром билан тилга оладилар. Эзгуликнинг бокийлигига бир мисол шу эмасми!

Шундай экан, Навоийнин бебоҳи иходиёти ҳазинаси дурданапар юртимиз олимларига қадар Ҳазрат Навоий номини эхтиром билан тилга оладилар.

Дилором САЛОХИЙ,
филология фанлари
доктори, профессор.

ЭХТИРОМ

Машҳадда эди. Аммо Навоий Самарқандни танлади. Чунки бу ерда ақмолга етган, қаламининг шуҳрати кенг ёйилган ёш шоирни меҳриг ёнгига ташриф турган ироғон даргаси, муршиди комил Ҳожа Убайдуллоҳ Ахори Вали бор эди.

Шоирнинг зулкофиятайн санъати билан дарҳ этилган, ўткір фахм-фаросати билан "саромади замона" саналган дўсти Мирзобек хотириасига ёзилган

Кўзул не бало қаро бўлубтур,
Ким эконга қаро бало бўлубтур

деб бошланувчи газали хам Самарқанддаги иходиёти на-

муналаридан биридир. У дўсти қалами натижаси бўлган мазкур матлаъни унинг хотириасини абдийлаштириш учун тўлиқ газал холига келтирганларига аниқлик киришиларни, бу ердаги қадамжолари харитаси хусусида ўйлаб кўмоклари лозим кўринади. Шоир қалбидаги омсон жисмлари, сайёralар билан боғлик чукур илмий мулод-ҳазалар кўзга ташланади. Бу унинг Мирзо Улугбек расадхонасида олган таълими самаралари эмасми? Шоир асарларида киммата бошларга ташланади, жавохирлар ҳақида ҳам тераң илмий тушунчалар, ташбехлар, бадий лавҳалар учрайди. Бу бөвосита Навоийнинг бирор жав-

Келгил, эй қўрбон кўнгул,
у қоши ё меҳрин унум,
Чун вафодин тортилур,
сен ҳам бориб бир гўша тут.

Чунки ул бинзи унумтогни согинди яхши иш,
Сен дого, кел, бир нафас они согинмогни унум.

Ул кўёш ҳар дам бўлур
бир зарра бирла гарм меҳр,
Меҳр шамъин сен дого
бир ўзга ой бирла ёрут.

Ҳайф эрур ҳар шўхи раъно тозига чун пок ишк,
Шавқ ўтин, кел, сен дого бу шивагарлардин совут.

Эй пари, бир телба гар овора бўлдиш гам ема,
Одамишвашлар била нозук мижозинени овут.

Гар кўзум ёшига ул гул мутафат бўлмас, не гам
Гул будутдин тозадур, сероб эмас гулдин булут.

Даҳр боғига гиёҳи меҳр ҳарғиз бутмади,
Гар десангким кўрмайин бемехрлик, бу сўзга бут.

Шаҳди ишқинг заҳр этар гардун, сен ушиб жомдин,
Хоҳ комингни очит, хоҳи мазоқинни чучут.

Тарқ қил, сен ҳам Навоийдек ҳавосин, эй қўнгул,
Ёки ҳар дам бир тараф майлини кўруб, хуноба ют.

ФАЗАЛ БЎСТОНИ

"Чун вафодин тортилур...

Келгил, эй қўрбон кўнгул,
у қоши ё меҳрин унум,
Чун вафодин тортилур,
сен ҳам бориб бир гўша тут.

Чунки ул бинзи унумтогни согинди яхши иш,
Сен дого, кел, бир нафас они согинмогни унум.

Ул кўёш ҳар дам бўлур
бир зарра бирла гарм меҳр,
Меҳр шамъин сен дого
бир ўзга ой бирла ёрут.

Ҳайф эрур ҳар шўхи раъно тозига чун пок ишк,
Шавқ ўтин, кел, сен дого бу шивагарлардин совут.

Эй пари, бир телба гар овора бўлдиш гам ема,
Одамишвашлар била нозук мижозинени овут.

Гар кўзум ёшига ул гул мутафат бўлмас, не гам
Гул будутдин тозадур, сероб эмас гулдин булут.

Даҳр боғига гиёҳи меҳр ҳарғиз бутмади,
Гар десангким кўрмайин бемехрлик, бу сўзга бут.

Шаҳди ишқинг заҳр этар гардун, сен ушиб жомдин,
Хоҳ комингни очит, хоҳи мазоқинни чучут.

Тарқ қил, сен ҳам Навоийдек ҳавосин, эй қўнгул,
Ёки ҳар дам бир тараф майлини кўруб, хуноба ют.

Д ҲУДХУДИНГ
УРДОНА

Булбул н